

Inte bara ockupation

Rudolf Berner

Juni 1968

Rudolf Berner var en av de svenska syndikalister, som på 30-talet gjorde en insats i Spanien. Många av oss minns hans medryckande reportage i de syndikalistiska tidningarna på den tiden. Han återkommer här med några minnen och tillbakablickar.

Arbetarnas övertagande av produktionsmedlen... Det var mina egna upplevelser av detta avgörande steg in i socialismen som jag satt försjunken i då det skrangliga tåget bromsade in vid en station tre mil norr om Barcelona. Min unga reskamrat ryckte mig i armen och sa: "Nu är vi i Mataró - och det var alltså här som du fann före detta ministern stå och jobba på fabriken!"

Jag tittade ut genom kupéfönstret. Nu, denna dag 1 maj 1968 tycktes det mig som hade orten inte förändrats på de snart 31 år som gått sedan mitt första besök. (Nej, den här resan var ingen vallfärd, den var en resa i dubbla plan: nuets och minnenas. Och båda planen flätades in i varandra, även den nya knöt an till det förgångna.)

Som nu detta med Mataró; en häftig lust att stiga av och vandra rätt in i dåtiden, väl medveten om nuets förhållanden men ändå på nytt fångad av de upplevelser som nu kallas minnen men är mer än så. Och om en liten stund skulle vi passera den ort jag på den tiden döpte till "Barcelonas Sundbyberg" men rätteligen borde kallas "Barcelonas Rhur-område": Badalona. När vi åkte igenom detta väldiga och uppriktigt sagt beklämmande industrikonglomerat, sa jag till reskamraten: "Ja här ser du i vilken miljö han levde, metallarbetaren som på fritid var bokförläggare!"

Två exempel på arbetarnas övertagande av produktionen, ett materiellt och ett kulturellt. Låt mig rekapitulera dem i korthet.

I den av socialdemokraten Largo Caballero 1936 bildade republikanska regeringen ingick fyra CNT-medlemmar. En av dem var Juan Pleró, som hämtades från glasfabriken i Mataró för att bekläda industriministerposten. När Caballero-regeringen avgick i maj 1937 återvände Peiró till Mataró och när jag på sensommaren 1937 återkom från Madrid till Barcelona gjorde jag en avstickare till Mataró, där jag fann Peiró i fullt arbete på fabriken packningsavdelning.

Jag frestas beteckna glasfabriken som ett av de märkligaste kapitlen i fabriksöckupationernas historia. Fabriken ägdes av en i ordets tvetydiga bemärkelse *blandad* spansk-internationell trust och herrarna i trusten fick vid mitten av 1920-talet för sig att Mataró-fabriken skulle läggas ner. Samtliga arbetare tillhörde CNT och Peiró var organisationens ledande man. Men Primo de Riveras "konungsliga" diktatur hade förklarat CNT stå utanför lagen, organisationen var därför tvingad att arbeta illegalt. Möjligen var det just detta förhållande som bidrog till att glasbruksarbetarna i Mataró övertog fabriken på ett från CNT:s åskådning något avvikande sätt, men till stor del berodde det säkerligen på Peirós ska vi säga kooperativa inriktning. När nedläggningen blev bekant sammanträdde fackorganisationen. Där vädrades förvisso CNT-parollen om "arbetarnas övertagande av produktionsmedlen genom *los sindicatos*, fackföreningarna" men Peiró såg främst till det praktiskt genomförbara och kom med ett förslag som enhälligt antogs: arbetarna skulle på kooperativ basis ta hand om fabriken. På så sätt förvandlades det trustägda företaget till *Cooperativa de producción*, produktionskooperativ. Peiro blev kooperativets ordförande, redan efter ett fåtal år hade alla skulder klarats och lönerna kunde höjas betydligt. Det hör till bilden att företagsledaren Peiro fortsatte att stå på sin vanliga arbetsplats i packningssalen. Och att det för honom var en självklar sak att efter mellanspelet som industriminister återvända dit.

När Barcelona föll lyckades Peiró fly över gränsen till Frankrike och när tyskarna ockuperade Frankrike begav han sig till den s. k. fria zonen - men Pétain utlämnade honom (och många andra spanska flyktingar) till Franco och denne lät avrätta Peiró. Han hann också med att skriva en bok - den kom från trycket i Barcelona just då Francos trupper stod utanför stadens portar och hann alltså inte nå ut till någon läsekrets. Ett par exemplar räddades och därmed kunde man 1946 i Frankrike ge ut den på nytt. Man kan kalla boken Petrós testamente och jag ska bara antyda att han utsätter socialiseringens idé enligt det gamla marxistiska receptet för frän kritik. Han skriver bl. a.: "En statlig nationalisering, där näringslivet stryps i byråkrati - därför att en byråkrat aldrig lär sig begripa att hans uppgift i det administrativa kuggeverket är en funktion *för det allmänna* - en sådan form ger ingen lösning."

Jag mötte honom bara en kort stund och jag vet inte vad han hette. Han kom in på mitt arbetsrum i Barcelona en dag i början av december. Någon presentation förekom inte, vi utbytte bara ett "*Salud, compañero!*" Han visade mig en skiss till ett bokomslag och ett par tryckark. Omslaget skulle pryda en översättning till katalanska av Goethes Faust. Och inemot jultiden skulle han säkerligen få boken färdig från tryckeriet; då skulle han återkomma och överlämna ett exemplar till "*el compañero sueco*".

En märklig man, denne metallarbetare från Barcelona. När han kom ut i yrkeslivet var han analfabet, hade aldrig fått gå i skola. Givetvis anslöt han sig till CNT och började som vuxen att gå på de kvällsskolor som den fackliga organisationen drev, tidvis drev illegalt. För honom hade detta att kunna stava sig igenom en boksida förefallit som ett mirakel. Han fortsatte att på fritid gå i skola och en vacker dag hade han upptäckt ett helt nytt och rikt område: litteraturen. Han var katalan och varm anhängare av det katalanska språket, den katalanska litteraturen. Och 1929 hade han beslutat sig för att på ett alldeles speciellt sätt tacka för läskonstens gåva: han startade (mycket, mycket blygsamt) förlaget Proa, som han skötte på sin fritid. Han gav ut goda litterära katalanska arbeten (och enligt vad jag sedan från experthåll hörde var hans non-profit-förlag högt aktat). En språkprofessor vid Barcelona-universitetet hade gratis utfört det maktpåliggande arbetet att översätta Faust II och metallarbetaren-bokförläggaren hade tre syften med utgivandet: dels att göra katalanerna bekanta med ett verk som inte fanns översatt till spanska, dels att visa att "vi skiljer på tyskar och Hitlerister" och dels för att celebrera förlagets 10-årsjubileum.

De täta bombardemangen av Barcelona den månaden försenade tryckningen, bara några tryckark låg färdiga då staden stod inför sitt fall. Men jag tycker att episoden hör samman med arbetarnas övertagande av produktionen...

Mitt sinne för statistik är inte vad det kanske borde vara. Jag har inte samlat något arkiv ur vilket jag vid behov kunde plocka fram data och sifferuppgifter om antalet kollektiverade fabriker i Katalonien under den samhällsomdanande perioden av det s. k. inbördeskriget. Jag kan inte heller dra fram jämförande produktionstabeller, inte stapla upp diagram om den ökade effektiviteten inom jrodbrukskollektiven i Aragón eller apelsinplantagerna i Valencia-regionen. Underligt nog kan jag inte helt känna detta som en brist. Däremot skulle jag vara mycket fattigare om jag hade alla sådana siffror men saknade de upplevelser och stämningar som mina besök på dylika produktionsställen skänkt mig.

"Arbetarnas övertagande av produktionsmedlen" - en nästan utopisk paroll för de spanska anarkosyndikalisterna sedan 100 år. (Det var 1868 som Bakunins utsände Fanelli kom till Spanien och av Proudhon-översättaren och sedermera en av den första spanska republikens presidenter, Pi y Margall, sattes i kontakt med Anselmo Lorenzo och hans grupp, varvid man beslöt att bilda en spansk sektion av Internationalen.) Jag ska bara dra fram ett par av de stämningsmättade ögonblick och oförglömliga upplevelser av den art jag nyss antydde. En dag i början av 1937 kom ett enträget budskap från dåvarande Storm-redaktören. Han ville ha statistiska uppgifter om hur mycken ammunition och hur många gevär som de katalanska, kollektiverade vapenfabrikerna producerade, "för här skräpar bolsjevikerna om att kollektiviseringen bromsar produktionen". Alldeles bortsett från att sådana uppgifter *måste* hållas hemliga i en krigssituation, var det med tvekan jag stack iväg till den katalanska staden Reus, där det fanns en stor ammunitionsfabrik och där jag kände en av kamraterna i fabrikskollektivets styrelse. Vi resonerade ett slag (så gott det gick i maskinlarmet) och det besked jag fick att vidarebefordra löd: "Blir det fler patroner tillverkade för det att man räknar dom? Bättre att jag står här vid maskinen och använder tiden till att producera!"

Vid ett annat tillfälle hamnade jag i staden Alcoy och gick förstås fabriksrunt. Produktionsmedlen var även här i arbetarnas händer. När jag stannade till hos en gammal arbetare gjorde han ett svep över fabriksboden och med hela sin person som i ett förklarat skimmer utbrast han: "Ser du nu, hjulen rullar fastän cheferna har flytt sin kos! Ser du nu, det behövs inga bossar - vi arbetare kan sköta jobbet på egen hand. Och tacka för det, det är ju alltid vi som utför arbetet. Men nu har vi bevisat att det är möjligt, detta att arbetarna övertar produktionsmedlen."

Den parollen hade gått de spanska syndikalisterna i blodet, den var *deras* tolkning av "Arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk". Eller som Anselmo Lorenzo för nu snart ett sekel sedan uttryckte det:

"Det betyder att du, lönearbetare, fritt associerad med dina kamrater i eländet, ska gripa dig an med verket. Du och ni har att i fri förening gemensamt befria jorden och produktionsmedlen från privata äganderättens förbannelse och ställa dem till allas disposition, liksom luften och dagsljuset är fria för alla..."

Det Anarkistiska Biblioteket

Rudolf Berner
Inte bara ockupation
Juni 1968

Syndikalism Juni 1968 - Utgiven av Propagandakommittén inom Sveriges Arbetares Centralorganisation

www.anarkistiskabiblioteket.se